

РАДЯНСЬКО-НІМЕЦЬКІ ДОГОВОРИ 1939 Р. І ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ

Юсіфлі Б.Т.,

студент 3-го курсу навчально-наукового інституту права та психології

Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник: професор кафедри загальноправових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ, кандидат історичних наук, доцент Панібудьласка А.В.

В умовах назрівання Другої світової війни фашистська Німеччина і СРСР, виходячи із міжнародної ситуації, яка склалася на той час, прагнучи реалізувати свої геополітичні інтереси, вдаються до спроби налагодити свої відносини.

Ліквідацією Карпатської України в березні 1939 р. Гітлер досягав трьох важливих для себе тактичних цілей: ще міцніше прив'язував до антикомінтернівського пакта Угорщину; забезпечував нейтралітет Польщі; певною мірою заспокоював СРСР, створюючи передумови для подальшого зближення [1].

Окрилений успіхами, Гітлер 3 квітня віддає таємний наказ-вермахту готуватися до нападу на Польщу. І знову спливає «українська карта». За рахунок Західної України Гітлер планував окупувати Польщу, унеможливити формування антифашистської коаліції, про яку домовлялися Англія, Франція і СРСР; перетворити СРСР на свого тимчасового союзника, і створити стратегічний плацдарм для нападу на СРСР.

Гітлер чудово розумів, що СРСР, маючи власні інтереси у Західній Україні, ні в якому разі не допустить, щоб цей вигідний стратегічний плацдарм був зайнятий німецькими військами і таким чином перетворився у засіб постійного тиску на Радянський Союз. Розглядаючи війну з Польщею як прелюдію до агресії проти Франції та Англії, керівництво «третього рейху», очевидно, вирішило, що настав час для такого альянсу з СРСР, який вже давно

уявлявся Гітлеру у вигляді тимчасового «союзу для війни».

Спочатку німецька преса раптово припиняє публікацію антирадянських статей. Радянське керівництво робить крок у відповідь - на початку травня В.Молотов змінює на посаді наркома закордонних справ антифашистськи настроєного М.Литвинова. Робляться спроби налагодження відносин. Німеччина наголосила, що «відмовившись від Закарпатської України», вона усунула привід для війни.

Вже в червні Гітлер ставить радянську сторону перед альтернативою: «Ви можете бути або нашими друзями, або нашими ворогами...» У керівних колах Радянського Союзу вважали міжнародне становище своєї країни несприятливим для конфлікту з нацистською Німеччиною, що значною мірою і зумовило зближення між Берліном та Москвою. Проте поступатися своїми інтересами СРСР не збирався. Радянське керівництво висунуло вимоги про визнання інтересів СРСР на Балтиці, у Південно-Східній Європі, а також про відмову Гітлера від планів типу «Великої України». І лише задоволення цих вимог відкрило шлях до укладення договору. 23 серпня і 1939 р. Молотов і Ріббентроп підписали договір про ненапад між СРСР і Німеччиною терміном на 10 років. Крім цього, було підписано і таємний протокол, який містив положення, що стосувалися українських земель: «У разі територіально-політичного перевлаштування областей, які входять до Польської держави, межа сфер інтересів Німеччини і СРСР приблизно буде проходити по лінії рік Нареву, Вісли і Сяну». Тобто, відмова рейху від претензій щодо України набула форми розмежування «сфер інтересів».

Німеччина дала згоду на приєднання до СРСР Фінляндії, Естонії, Латвії, Західної Білорусі, Західної Волині і Сх. Галичини. В свою чергу Німеччина отримала повну свободу дій у Європі і забезпечила собі поставки воєнно- стратегічних матеріалів і продовольства з Радянського Союзу [2].

Пакт Молотова-Ріббентропа і таємний протокол до нього, будучи актом свавільного поділу Європи на «сфери інтересів» між СРСР і фашистською Німеччиною, фактично розв'язував руки лідеру третього рейху для початку

Другої світової війни. Водночас він став і своєрідною точкою відліку процесу «збирання» українських земель у межах однієї держави.

1 вересня 1939 р. німецькі війська перейшли кордони Польщі, що засвідчило про початок Другої світової війни. За цих обставин СРСР, незважаючи на домовленість, не поспішав зі вступом у війну, не активізував він своїх дій і після звернення 3 вересня Ріббентропа, у якому той цікавився, чи не бажає Радянський Союз зайняти територію, що входить у сферу його інтересів. Зайнявши вичікувальну позицію, Сталін намагався перекласти всю відповідальність за агресію проти Польщі на Гітлера.

Так і не дочекавшись повідомлень про падіння Варшави чи про втечу польського уряду за кордон, Сталін віддає наказ розпочати воєнні дії проти Польщі. 17 вересня 1939 р. радянські війська перейшли польський кордон. У ноті, врученій напередодні польському послу в Москві В. Гжибовському, було вказано на дві причини збройної акції СРСР проти Польщі: 1. «Віддана сама на себе і залишена без керівництва, Польща перетворилася у зручне поле для усяких випадковостей і несподіванок, які можуть створити загрозу для СРСР». 2. «Радянський уряд не може також байдуже ставитися до того, що єдинокровні українці та білоруси, які проживають на території Польщі, кинуті напризволяще, залишилися беззахисними». (Спочатку планувалося зазначити, що останнім загрожує Німеччина, але під тиском Берліна це формулювання було вилучено з остаточного варіанту).

До складу Українського фронту, який вів бойові дії проти Польщі, входило 28 стрілецьких і 7 кавалерійських дивізій, 10 танкових бригад, 7 артилерійських полків Резерву головного командування. Війська, що перебували у розпорядженні командуючого фронтом С. Тимошенка (начальник штабу М. Ватутін), вели наступ трьома напрямками: 1) на Рівне- Луцьк-Ковель; 2) на Тернопіль-Львів-Перемишль; 3) на Стрий-Дрогобич. 22 вересня К.Ворошилов і військовий аташе Німеччини у Москві Кьостріг узгодили демаркаційну лінію для військ двох сторін, що відповідала умовам таємного протоколу від 23 серпня. Внаслідок цього німецькі війська musiли

відійти за Буг. 27 вересня Варшава капітулювала.

28 вересня 1939 р. був підписаний радянсько-німецький договір про дружбу і кордони. Згідно з домовленістю, кордон пройшов по так званій «лінії Керзона». Переважна більшість території Західної України увійшла у межі СРСР. Проте, бажаючи домогтися контролю над Литвою, Сталін не наполягав на приєднанні до УРСР Лемківщини, Посяння, Холмщини і Підляшшя. Тому ці українські етнічні території (майже 16 тис. км² з 1,2 млн. населення) опинилися під німецькою окупацією. Та Сталін був задоволений, про що свідчить його «тріумфальний» підпис (довжиною 58 сантиметрів) на карті-додатку до тексту протоколу.

Намагаючись надати своїм діям легітимного характеру, радянська влада організувала в Західній Україні вибори (хоча й безальтернативні). Обрані Народні збори Західної України 26-28 жовтня 1939 р. у Львові прийняли Декларацію про встановлення Радянської влади і возз'єднання з УРСР.

Радянсько-німецьке співробітництво, розпочате договором про ненапад, Гітлер дуже влучно назвав «шлюбом за розрахунком». Є серйозні підстави вважати, що таким воно було і для радянського керівництва, оскільки принципові моменти процесу «збирання» українських земель під крило СРСР вирішувалися саме на німецько-радянській дипломатичній кухні. 23 червня 1940 р., на другий день після офіційної капітуляції Франції і підписання перемир'я у Комп'єні, Молотов у зверненні до німецької сторони зазначив, що «вирішення бессарабського питання не терпить більше зволікань», піднімав він також питання і про Буковину [3].

26 червня 1940 р. радянське керівництво звернулось із заявою до уряду Румунії про необхідність мирного вирішення питання про повернення Радянському Союзу Бессарабії, а також про передачу йому Північної Буковини, населеної переважно українцями. Вимога передачі цієї території СРСР обґрунтовувалася також тим, що ще у листопаді 1918 р. народне віче Буковини, прийняло рішення щодо возз'єднання з Радянською Україною.

Німеччина, побоюючись того, що у разі виникнення радянсько-

румунського збройного конфлікту вона може позбутися румунських поставок продовольства, фуражу і особливо нафти, порадила уряду Румунії піти на поступку. При цьому Берлін запевнив, що ця «поступка» буде мати тимчасовий характер (як сказав Гітлер, «Віддайте, я скоро поверну!») і що Німеччина допоможе не тільки повернути втрачену територію, а й завоювати нові (радянську територію аж до Дніпра).

28 червня 1940 р. румунський уряд заявив про свою згоду передати Радянському Союзу Бессарабію і Північну Буковину.

Список використаних джерел:

1. Овсій І.О. Зовнішня політика України (від давніх часів до 1944 року): Навч. посібник. - К., 2002. - С.116.
2. Швагуляк М.М. Українська карта: (Українське питання у міжнародній політиці напередодні і на початку Другої світової війни) // Дзвін. - 1990. - №12.
3. Косик В. Україна і Німеччина в Другій світовій війні. - Париж - Нью-Йорк - Львів, 1993 - С. 54.

ПЕРЕБУДОВА ДЕРЖАВНОГО АПАРАТУ СРСР НА ВІЙСЬКОВИЙ ЛАД (1941 - 1945 рр.)

Кутова А. М.,

студент навчально-наукового інституту права та психології

Національної академії внутрішніх справ.

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент Третьякова Т.А.

Певним етапом розвитку і випробування радянської державної системи стала німецько-радянська війна. З початком війни перед СРСР на перший план висувалося головне завдання - оборона країни.

Юридичною основою надзвичайних заходів, здійснюваних у місцевостях, де було оголошено воєнний стан, був Указ Президії Верховної Ради (ПВР) СРСР «Про воєнний стан» (22 червня 1941 р.). Прийнятий першого дня війни відповідно до ст. 49 Конституції СРСР (1936 р.), Указ постановляв, що у відповідних місцевостях, оголошених на воєнному стані, уся повнота влади у сфері оборони, забезпечення державної безпеки і громадського порядку